

TOPLUMSAL DÜNYADA BİYOLOJİ

CİNSİYET BİLMECESİ VE BİLİMİ

ANNE FAUSTO-STERLING

ÇEVİREN
ASENA PALA

ANNE FAUSTO-STERLING

ABD’li ünlü biyolog, cinsiyet ve cinsellik bilimci, feminist yazar (d. 1944). Wisconsin Üniversitesi’nde hayvanbilim alanında lisans eğitimi aldı (1965). Brown Üniversitesi’nde gelişim genetiği alanında savunduğu teziyle doktora derecesi almaya hak kazandı (1970). Aynı üniversitenin Biyoloji ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları bölümünde uzun yıllar çalıştı. Çocukların erken gelişim aşamalarında cinsiyetin oluşumu meselesine odaklanan Fausto-Sterling, toplumsal cinsiyetin inşası, cinsel kimlik, cinsiyet kimliği, cinsiyet rolleri, interseksüellik gibi konularda yaptığı sayısız çalışmayla yıllar içinde bu alanın öncülerinden ve en tartışmalı isimlerinden biri hâline geldi.

Başlıca eserleri: *Myths of Gender: Biological Theories about Women and Men* (1993); *Sexing the Body: Gender Politics and the Construction of Sexuality* (2000)

ASENA PALA

Hacettepe Üniversitesi Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Bölümü’nde lisans (2010), antropoloji bölümünde yüksek lisans eğitimi aldı (2013). Université Paris Cité (Denis Diderot) Psikanalitik Araştırmalar laboratuvarında doktora eğitimine devam etmektedir. Başlıca çevirileri: Marshall Sahlins, *Akrabalık Nedir, Ne Değildir?* (2018); Rob Boddice, *Duygular Tarihi* (2023).

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ | 11

1

CİNSİYETSİZ BİR GELECEK | 15

2

SARMALLAR VE KATMANLAR ÜZERİNE | 18

3

MOLEKÜLLER VE CİNSİYET ÜZERİNE | 29

4

HORMONLAR VE BEYİN ÜZERİNE | 47

5

CİNSİYET KİMLİĞİNİN OLUŞUMU: KIZ MIYIM, OĞLAN MIYIM? | 67

6

EŞCİNSELLİĞİ DÜŞÜNMEK | 98

7

GRUPLARI DÜŞÜNMEK, BİREYLERİ DÜŞÜNMEK | 131

8

İLELEBET PEMBE VE MAVİ! | 142

9

PEMBE VE MAVİNİN GELİŞİMSEL DİNAMİKLERİ | 145

SONSÖZ

TOPLUMSAL CİNSİYETİN (VE CİNSİYETİN) GELECEĞİ | 153

OKUMA ÖNERİLERİ | 159

KAYNAKÇA | 164

DİZİN | 184

ÖNSÖZ

Tanımadığım insanların bulunduğu büyük partilere nadiren katılmamın bir nedeni de insanların bana ne iş yaptığımı sormasından nefret etmemdir. Biyolog olduğumu söyler söylemez muhababım yüzünü buruşturuyor, sessizliğe gömülüyor ya da lisede biyoloji dersinden kötü not aldığına dair bir şeyler geveliyor. Bu yanıtları beşeri ve sosyal bilimler alanında son derece başarılı akademisyenlerden alıyorum. Dediğim gibi, bundan nefret ediyorum. Konuştuğum kişi bütün biyolojinin dünyanın büyük felsefi meseleleriyle –eşitlik, acı, açlık vb.– ilgisiz olduğunu düşünebilir ya da biyolojinin önemli bir konu olduğunu düşünüp kendini bu konuyu tartışacak kadar yeterli hissetmiyor da olabilir. Yine de ben, biyolojinin hayati önem taşıyan dünya meselelerini anlamamıza yarayacak –tek olmasa da önemli– bir yaklaşım olduğunu ve meseleye yeterince ilgi duyan herkesin biyolojiyi doğru bir eleştirel gözle okumayı ve yorumlamayı öğrenebileceğini düşünüyorum.

Doğru bir eleştirel göz derken ne kastediyorum? İnsan cinselliğinin kökenlerine ilişkin araştırma bulgularının aşırı basitleştirilmesi veya biyolojik farklılıkların hayatta başarıya veya başarısızlığa ya da diğer büyük eşitsizlikleri açıkladığı iddiaları gibi biyoloji bilgilerinin hatalı kullanıldığı birçok örnekle karşılaşırız. Bu durum, beşeri ve sosyal bilimler öğrencilerinin dünyanın bu yönlerini çözümleyebilmeleri için onlara araçlar sağlayan bir biyoloji öğrenmelerini daha da

önemli hâle getiriyor. Bu nedenle, bu kitabın artık bir parçası olduğu dizinin genel editörü Lennard Davis, Routledge’in *Integrating Science and Culture* [Bilimle Kültürü Kaynaştırmak] dizisi için cinsiyet ve toplumsal cinsiyet üzerine kısa bir kitap yazmamı teklif ettiğinde bu fırsatı kaçırmadım.

Anladığım kadarıyla görevim biyoloji, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet hakkında kısa bir inceleme yazmaktı; kitap biyolojiye dair mevcut bilgilerimizi tarihsel ve kültürel bir çerçeveye oturtacaktı. Amaç, ilgili okurlara popüler basında ve gündelik sohbetlerde cinsiyet ve toplumsal cinsiyet hakkında duyduklarının en azından bir kısmını anlamalarına ve konuya eleştirel bir bakışla yaklaşmalarına izin verecek bir yol sağlamaktı. Lennard Davis ayrıca benden sahip olduğumuz bilginin düzeyini çözümlmemi de istedi. Ne biliyoruz? Ne bildiğimizi düşünüyoruz? Gelecekte neleri öğrenmemiz mümkün olabilir? Hangi sorulara cevap vermek imkânsız olabilir? Burada gizli bir amacım olduğunu da itiraf ediyorum: biyolojik dünyanın –insanların yanı sıra solucanların ve sineklerin de– incelenmesinden duyduğum heyecanı aktarmak.

Bu kitap, genel fen derslerinde, biyoloji ve psikolojiye giriş derslerinde, toplumsal cinsiyet çalışmaları derslerinde ve sosyoloji, antropoloji ve beşeri bilimlerdeki çeşitli giriş ve ileri düzey uzmanlık derslerinde yardımcı bir metin olarak pekâlâ kullanılabilir. Bu tür derslerde öğretmenler belirli türden sorunlarla karşılaşır. Öğretmenin uzmanlık alanının dışında kalan konular ortaya çıkar. Bazen de biyoloji ve toplumsal cinsiyeti ele alan standart metinler yeterince eleştirel değildir veya bilgileri daha geniş bir sosyal ve tarihsel bağlama yerleştirmekte başarısız olurlar. Ya da feminist akademisyen Donna Haraway’in deyişiyle “Tanrı Numarası” çekip aynı anda hem her yerden hem de hiçbir yerden konuşarak öğrencilere (bu durumda hem eğitime hem de öğrenciye) tepeden bakarlar. Bu kitap, öğretmen ve öğrencilerin toplumsal cinsiyet sorununun biyolojik yönlerini birlikte araştırmalarına yardımcı olacak özül yaklaşım sağlar.

“Düz” fen dersleri söz konusu olduğunda, kapsamlı zorunlu kaynaklar kurudur, modern bir dizüstü bilgisayardan çok daha ağırdır ve olgu üstüne olgudan bahsederek öğrencileri bunaltır. Genellikle bu gerçekler, öğrencilerin günlük hayatta önemli buldukları şeylerle bağlantısızdır. Belki de genç öğrencilerin büyük ilgi duyduğu bir konu (seks!) hakkında kısa, odaklanmış, biraz mizahla yazılmış ve bazı ayrıntılara değinilmiş bir kitap onlara yardımcı olabilir. Biyologlar ve psikologlar, bazen kesin bilimsel terimler yerine popüler bir dil kullandığım gerçeğine tahammül etmek zorunda kalacaklar. Bu da popüler bilim yazarlarının ayrıcalığıdır. Elbette sosyologlar bu kitapta daha fazla sosyoloji, antropologlar daha fazla antropoloji ve psikologlar daha fazla psikoloji görmek isteyeceklerdir. Okuma Önerileri kısmını işte bunun için kitaba koydum. Farklı eğitmenler ve meslekten olmayan okurlar, okuma deneyimine kendi kuvvetli yanlarını katıp benim atladığım kısımları dolduracaklardır.

Toplumsal Dünyada Biyoloji'de okurların şimdi ve gelecekte biyolojiyle ilgili soruları değerlendirirken kullanabilecekleri bir çözümlene yöntemi oluşturmaya çalıştım. En önemli ilke “doğayı kültürden ayırma meselesine saplanıp kalmamak”tır. Bunun yerine, gelişimsel olarak düşünün. Canlı bedenlerin, toplumsal ve tarihsel bağlamlara yanıt olarak gelişen ve değişen dinamik sistemler olduğunu unutmayın. Biyolojik çeşitliliği takdir edin. Sıçanlar belirli bir biçimde cinsiyet kazanıyor diye çayır fareleri, Japon makakları ya da insanlar da aynı şekilde davranacak diye bir şey yok. Bana göre doğanın harikalarından biri de biyolojik çeşitliliktir.

Kitabın ilgiyle okunabilir olması için çaba gösterdim. Bu nedenle bazı bölümler çok kısa ve tek bir ilginç noktaya değiniyor. Diğerleri ise daha uzun ama bazen de kısa alt bölümlerden oluşuyor. Temel vurgum biyoloji olmakla birlikte meseleleri toplumsal-mantıksal ve kültürel süreçlere bağlıyorum (her ne kadar bu sonuncusu kitabın ana odağı olmasa da). Son olarak, bölüm sıralaması kabaca, döllemeden erken çocukluk

dönemine kadar ortaya çıkan cinsiyete/toplumsal cinsiyete dayalı gelişim sırasını izliyor. En sonda, insan cinselliği ve çocukluktaki cinsiyet farklılıkları üzerine bölümlerle daha güncel meselelere dönüyorum.

Son olarak, dizi editörüm Lennard Davis'e, Routledge editörleri Steven Rutter ve Leah Babb-Rosenfeld'e ve kitabı inceleyen Washington Üniversitesi'nden Judith Howard'a, Los Angeles Valley College'dan Sally Raskoff ve Wesleyen College'dan Marianna Litovich'e cömert ve hızlı yardımları için teşekkür etmek istiyorum. En önemlisi, eşim Paula A. Vogel ben kitabı hazırlarken tüm taslağı heyecanla okudu ve doğru yolda olduğumu hissetmeme yardımcı oldu. Hayattaki çoğu şeyde olduğu gibi, bu projeleri de onun sevgisi ve desteği olmadan gerçekleştiremezdim.

1

CİNSİYETSİZ BİR GELECEK

Başka ne bekliyorlardı ki! 2010 yılının Mart ayında Yeni Güney Galler (Avustralya) Nüfus Dairesi, İskoçya doğumlu Norrie May-Welby'ye cinsiyet hanesinde “cinsiyeti belirtilmemiş” ibaresi bulunan bir göçmenlik belgesi göndermişti. May-Welby'nin cinsiyetini belirtmeden göç etmesine izin veren bu bürokratik karar, uzun soluklu bir hukuki mücadelenin ardından çıkmış ve sonunda resmileşmişti. Gelelim May-Welby'nin resmiyet kazanan cinsiyetsizliğinin benim bu kitabı yazdığım sıralarda bile devam eden bir mücadelede sadece bir durak noktası olduğuna tanık olacaktık. Nitekim kamuoyunun yoğun tepkisi üzerine Nüfus Dairesi cinsiyetsiz belge düzenlemek için yasal yetkisinin olmadığını gerekçe göstererek kısa sürede bu kararından geri adım attı. May-Welby şu sıralarda konuyu yargıya taşıyor. Üstelik yeryüzünde cinsiyetsiz yaşamak isteyen tek kişi o değil. Muhabirler Barbara Kantrowitz ile Pat Wingert'a bakılırsa kendilerini cinsiyetsiz addeden insanların sayısı gün geçtikçe artıyor (Kantrowitz ve Wingert, 2010).

Cinsiyet kategorileriyle ilgili kafa karışıklığının (Erkek mi? Kadın mı? Hiçbiri mi? Her ikisi mi?) her zaman haber değeri var gibi görünüyor. Güney Afrikalı koşucu Caster Semenya'nın durumunu ele alalım: Semenya 2009 yılının

yazında kadınlar 800 metre koşu rekorunu birkaç saniye farkla kırdı. Bu sonuç erkekler 800 metre koşu rekorunun 18 saniye gerisinde kalmasına rağmen hemen Semenya'nın aslında bir erkek olduğuna dair itirazların yükselmesine yol açtı. Dünyada atletizmin yönetim mercisi olan Uluslararası Atletizm Federasyonları Birliği'nin (IAAF), Semenya'yı cinsiyet testi tamamlanana kadar yarışmalardan men etmesiyle uluslararası bir skandal patlak verdi.

Ne testi, cinsiyet testi de neyin nesi? Kimin erkek, kimin kadın olduğunu söylemenin basit bir iş olduğunu düşünebilirsiniz. Nitekim bazen gerçekten de basit bir iştir ama her zaman değil. Yukarıda değindiğim olayın üzerinden bir yıldan fazla bir zaman geçtikten sonra IAAF Semenya'nın yarışmalara katılmasına izin verdi. Semenya 2010 yılının Ağustos ayında Almanya'nın Berlin şehrinde yapılan kadınlar kosusunu zorlanmadan kazandı, 2011 yılının Haziran ayında Norveç'in Oslo şehrinde düzenlenen koşuda ise üçüncü oldu ("Bolt Blitz in Oslo; Athletics", 2011). Gelgelelim IAAF, Caster Semenya'nın kişisel verilerini ve sağlığıyla ilgili çok özel bilgileri içerdiğini gerekçe gösterip cinsiyet testinin sonuçlarını kamuoyuyla paylaşmayı –haklı olarak– reddetti. Dolayısıyla bu cinsiyet testinin nasıl bir şey olduğu ve IAAF'nin Semenya'nın yarışmalara katılmasına izin vermek için ihtiyaç duyduğu bilgiyi nasıl elde ettiği konusu hâlâ belirsizliğini koruyor (Caster Semenya, 2010).

Cinsiyetsiz Avustralyalı göçmenler, gerçekte kadın olmaya bilecek rekortmen kadın koşucular: Bu gibi vakaların ışığında cinsiyetin geleceği hakkında ne düşünmeliyiz? Toplumsal cinsiyet gerçekten ortadan kalkıyor mu? (Bundan kuşkuluyum.) Hukukun tanıdığı toplumsal cinsiyet kategorilerinin sayısı ikiden fazla mı olmalı? (Muhtemelen, evet.) Biyolojik ve toplumsal cinsiyete dair bilgilerimiz cinsiyetsiz bir gelecek fikrine makul biçimde yaklaşmamıza izin vermeye yetiyor mu? (Yetmiyor.) Biyolojik ve toplumsal cinsiyeti döllenme anında bir araya gelen kromozomlar belirleyip ömür boyu sabitle-

miyor mu? (Sabitlemiyor.) Bugün tüm toplumlar biyolojik ve toplumsal cinsiyet hakkında aşağı yukarı aynı şekilde düşünmüyor mu? (Hayır, düşünmüyor.) Bugüne kadar biyolojik ve toplumsal cinsiyet hakkında hep aynı şekilde düşünmediler mi? (Hayır, düşünmediler.) Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet hakkında bilemeyeceğimiz bir şeyler belki de hep olacak. Peki, bu konuda bilemediklerimizi neden bilemiyoruz? İşte bu gibi sorular elinizdeki kitabın üzerine eğileceği temel konular arasında yer alıyor. Belki biyolojik cinsiyetin ne olduğunu, toplumsal cinsiyetin ne olduğunu ve insan cinselliği hakkındaki tüm temel bilgileri zaten bildiğinizi düşünüyordunuz. Belki gerçekten de biliyorsunuzdur. Yine de ben bu kitapta embriyonun gelişiminden başlayarak biyolojik ve toplumsal cinsiyet hakkında neler bildiğimizi ve bildiklerimizi ne kadar iyi bildiğimizi sorgulayacağım. Ancak o zaman –yani elimizdeki bilgilerin ışığında– cinsiyetin geleceğine kesin olmasa bile bazı varsayımların ışığında ve en azından makul bir çerçeveden bakabiliriz.